

Queer-metodologiaa ja pervomuistia kaupungissa ja maalla

Pia Livia Hekanaho

Kiinnostus metodologiseen ja metateoreettiseen keskusteluun lienee yksi oppialan vakiintumisen merkeistä. Käsite queer-metodologia on alkaen Judith Halberstamin *Female Masculinity* -teoksesta (1998) esiintynyt queer-tutkijoiden teksteissä yhä tiuhemmin. Käsitteellä queer-metodologiat Halberstam viittaa toimintatapoihin, joiden yleistettävyyden aste on korkeampi kuin erillistieteiden metodeilla. Monet queer-tutkijoiden tekstit todistavat nykyisin ajallisuuden, paikallisuuden ja historiatietoisuuden käänteestä ja kertovat kiinnostuksesta pervoa historiaa ja paikallishistoriaa kohtaan. Ajan, paikan ja menneisyyden tulkitsemisen kysymykset kytkeytyvät useissa kirjoituksissa queer-metodologian pohtimiseen.

Tässä katsauksessani tarkastelen kahta queeria kulttuurintutkimusta edustavaa teosta, joissa huomiota kiinnitetään juuri queer-metodologisiin ja queer-historian kysymyksiin. Käsittelen kahta, pervoihin alakulttuureihin ja niiden tutkimiseen keskittyvää teosta: Mark W. Turnerin teosta *Backward Glances. Cruising the Queer Streets of New York and London* (2003) ja Judith Halberstamin tuoretta kirjaa *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives* (2005). Molemmissa teoksissa pohditaan kysymystä vaietun, näkymättömän ja usein

muistiin merkitsemättömän alakulttuurisen tiedon tutkimisen erityispiirteistä. Turner keskittyy homomiesten urbaaniin *cruising*-kulttuuriin, Halberstam puolestaan nostaa esiin maaseudun ja pikkukaupunkien ei-urbaanin pervouden. Jälkimmäisen voikin tulkita yhdeksi merkiksi queer-tutkimuksen lokaalisesta käänteestä: pervoelämää osataan nyt lukea näkyviin muuallakin kuin vain suurissa metropoleissa.

Paikallisten lesbo-, homo- ja pervokulttuurien ja niiden historian tutkiminen on herättänyt viime vuosina yhä enemmän queer-tutkimuksellista kiinnostusta. Suomalaisessa tutkimuskentässä suuntausta edustaa Tuula Juvosen väitöskirja *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* (2002) sekä Jan Löfströmin laaja tuotanto seksuaalisuuden konstruktioista ja historioista, esimerkiksi monografia *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen."* (1999). Samasta ilmiöstä kertoo *Pervot puheet* -queer-tutkimusseminaarin suuntautuminen Nautelankosken agraarikulttuuriin ja pervoarkistojen merkityksen pohtimiseen. Lokaalinen käänne näkyy tietysti siinäkin, että tämän *SQS*-verkkolehden ensimmäisessä numerossa keskitytään juuri pervokulttuurien paikalliseen rakentamiseen.

SQS
01/06

112

Pervopeili
Katsaukset

Pia Livia
Hekanaho

Queer-metodologia ja alakulttuuriset muistijäljet

Queer-tutkimuskentällä on ollut jo jonkin aikaa näkyvissä toinenkin terminologinen muutos: aiemmin käytiin kiivasta keskustelua queer-teorian merkityksistä, kun taas tällä hetkellä julkaistaan yhä enemmän queer-tutkimusta esitteleviä teoksia. Termit ovat läheisessä suhteessa toisiinsa, mutta eivät keskenään vaihdannaisia. Syystäkin keskustelua käydään edelleen siitä, mihin viitataan termillä queer-tutkimus ja mikä sen ja queer-teorian keskinäinen suhde on. Ymmärretäänkö queer-teoria queer-tutkimusta ohjaavaksi periaatteeksi vai onko queer-teoria pikemminkin tutkimuksen metataso, metodologisen ja episteesemisen pohdinnan taso? Tarkoittaako queer-tutkimus queer-teorian periaatteiden toteuttamista käytännön tutkimustyössä identiteettikategorioita kyseenalaistaen? Yksi keino mainittujen käsitteiden suhteiden selvittelyssä voisi olla keskustelu queer-metodologioista.

Female Masculinity -teoksen johdannossa Halberstam kuvaa hyödyntämäänsä metodien kokonaisuutta sekä pohtii monitieteisen ja tieteidenvälisen queer-metodologisen tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä vahvuuksia ja vaikeuksia. Queer-metodologinen lähestymistapojen kokonaisuus voi koostua esimerkiksi kirjallisuuden- ja tekstintutkimuksen menetelmistä, historiallisesta ja etnografisesta tutkimuksesta, arkistotutkimuksesta ja erilaisten taksonomioiden kehittämisestä. Tutkimuskohteena ovat antinormatiivisiin sukupuoli- ja seksuaalikulttuureihin ja -kategorioihin liittyvät kysymykset. Halberstam toteaa myös, että monet katkerimmista ja pitkäaikaisimmista kiistoista queer-tutkimuksen kentällä ovat

koskeneet juuri disiplinaarisuuteen ja metodologiaan liittyviä kysymyksiä. Yksi jännite liittyy konkreettiseen tilanteeseen: queer-tutkimusta tekevät tutkijat työskentelevät perinteisten oppialojen sisällä tasapainotellen oman oppiaineensa ja tutkimuskohteen asettamisen erityisvaati-musten välillä. (Halberstam 1998, 9–10.)

Kiistat ovat koskeneet myös sosiaalitieteellisten ja kulttuurintutkimuksellisten tutkimussuuntausten välisiä eroja: niiden piirissä käytetyt metodit ja tavat tulkita aineistoa, samoin kuin käsitykset tavoista ymmärtää tekstuaalisuuden ja sosiaalisen todellisuuden ja kontekstin kaltaiset käsitteet, poikkeavat toisistaan huomattavasti. Kirjallisuuden- ja kulttuurintutkija Halberstam puolestaan kysyy, onko edes olemassa sellaista queer-teoreettista tutkimusta, joka ei olisi tekstuaalista. Eivätkö myös etnografi ja yhteiskuntahistorioitsija tutki viime kädessä tekstejä, kuten hän huomauttaa. Toisaalta tekstien luennat vaativat historiallisen kontekstin tuntemusta sekä jonkinlaisen yhteyden tutkittavien koettuun todellisuuteen sekä näiden suhteiden jatkuvaa problematisoimista. Queer-metodologisen projektin tutkimuskohteeksi hän nimeää sellaiset toimijat, jotka on tietoisesti tai tahattomasti suljettu pois tähänastisen ihmistieteellisen tutkimuksen piiristä. (Halberstam 1998, 11"13.)

Kiinnostus vaiettuihin, salattuihin ja näkymättömiksi tehtyihin ilmiöihin ja toimijoihin tuo queer-tutkimukseen omat ongelmansa: tietokin on usein aukkojen, hiljaisuuksien tai monitulkintaisten fragmenttien muodossa. Rikollisesta, sairaasta tai häpeällisestä seksuaalisuudesta kertovia lähteitä ei välttämättä ole ollut viisasta säilyttää.

Salassa eletyt seksuaaliset kokemukset eivät useinkaan näy niissä lähteissä, joiden äärelle tutkija pääsee. Suusta suuhun välittynyt, usein koodattu ja maanalainen kohtauspaikkoja ja kohtaajia koskeva tieto katoaa puhujiensa mukana, ja queer-tutkija joutuu pohtimaan oppialalleen tyypillisiä episteemisiä ongelmia: miten tehdä tutkimusta vaikenemisen, huhun ja oletuksen pohjalta.

Katseita kadulla: cruisailun kulttuurihistoriaa

Yksi kiinnostavimmista viime vuosina ilmestyneistä teoksista keskusteleekin queer-metodologisista kysymyksistä kontekstinaan suurkaupunkien homomiesten seuran- ja nautinnonhakukulttuurit ja urbaanin perovtilan hahmottamistapojen genealogia. Kyseessä on kirjallisuuden- ja kulttuurintutkija Mark W. Turnerin monografia *Backward Glancing* (2003), jossa hän tutkii homomiesten urbaania *cruising*-kulttuuria ja sen historiaa kahdelta viime vuosisadalta nykypäivään. Amerikkalais-syntyisen, mutta lontoolaistuneen Turnerin tarkastelemat kaupungit ovat Lontoo ja New York. Hän kirjoittaa urbaania homokulttuurihistoriaa tutkien tilan ja kaupunkitilassa liikkumisen tapojen hahmottumista erityisesti queer-subjektin – eroottista mielihyvää hakevan homomiehen – näkökulmasta.¹ Hän tarkastelee yhtä spesifisti queeria tapaa asuttaa kaupunkia tutkiessaan samansukupuolisen halun toteuttamiseen ja homokulttuuriin olennaisesti liittyvää *cruisingia*, johon liittyy liikkuminen kaduilla ja kohtaamispaikoissa – haluavien katseiden subjektina ja objektina. Tutkijan kiinnostuksestaan *cruisingin* Turner kirjoittaa:

”What interests me about men looking at other men on the streets of modernity (or making contact with them, or encountering them – all these are ways of thinking about what cruising is) is the uncertainty of it all – the difficulty we now have in locating them, in recognizing them, in seeing them in our own backward glance at the past“ (Turner 2003, 8).²

Turner toteaa, että hahmona ja toimijana *cruiser* – kruisaja – eroaa modernin kaupunkikuvaston *flâneurista*, sillä *cruiserin* kaupunkikokemusta leimaa kontaktin ja kohtaamisen kuvasto sekä yhteyden kokemisen tilallinen ja ajallinen verkosto.³ Hän huomauttaa, ettei *cruising*-kulttuuri ole ylihistoriallista, vaan se liittyy aina tiettyyn sosiaaliseen ja historialliseen tilanteeseen sekä konkreettiseen paikkaan. Hän kuvaa *cruisingia* avaintermin *backward glancing* avulla, jolloin keskeinen kuva on liikkeessä olevan subjektin kääntyminen katsomaan taakseen. Katsomisessa halun ja oman identifikaation määrittäminen ja paljastaminen tapahtuu julkisessa tilassa katseen ja katseen palauttamisen vuorovaikutuksen avulla:

”As I interpret it, cruising is the moment of visual exchange that occurs on the streets and in other places in the city, which constitutes an act of mutual recognition amid the otherwise alienating effects of the anonymous crowd“ (Turner 2003, 9).

Queer-metodologisen keskustelun kannalta erityisen kiinnostavaa on se, mistä aineksista Turnerin käyttämä lähdemateriaali muodostuu. Materiaali on samalla tavalla erilajista, heterogeenista ja korkea- ja populaarikulttuuria yhdistelevää kuin Halberstamin esittelemässä queer-metodologiassa. Turnerin aineistona on romaaneja ja

runoja, fragmentteja julkaistuista päiväkirjoista ja muistelmista, erityyppistä pornografiaa, journalistista materiaalia, homoille tarkoitettuja kaupunkioppaita sekä aineistoja Internetin gay-sivustoilta. Teoksessa kohtaavat viktoriaanisen Lontoon herrain turkkilaiset saunat, "teehuoneet" eli yleiset mukavuuslaitokset, aids-paniikin sulkemat saunat sekä nykyiset netissä kruisaajat, joiden kaikkien toimet sijoittuvat tutkijaa haastavasti yksityisen ja julkisen rajalle.

Turner tutkii urbaanin homoseksuaalisen alakulttuurin fragmentaarista kielioppia käyttäen aineistonaan myös maalauksia ja muuta kuvataidetta, erityisen valaisevaan asemaan hän asettaa David Hockneyn taiteen *cruising*-motiivin variaatioineen. Hän toteaa tämän käyvän varhaisissa teoksissaan tietoista vuoropuhelua Walt Whitmanin tuotannon kanssa: molemmat etsivä tapoja kuvata homohalua urbaanissa ympäristössä. Molemmat myös osoittavat, kuinka salattu halu kirjoitetaan näkyviin koodin ja yksityisin kielen (Turner 2003, 150). Whitman kehitti erityisen numeerisen salakielen, jolla hän merkitsi muistiin kohtaamisiaan työväenluokkaisten halun kohteidensa kanssa. Muistikirjojen koodikieltä opittiin tulkitsemaan 1950-luvulla (Turner 2003, 145).

Julkaistut muistikirjat ilmeisen tarkasti lukenut Hockney kuvasi 1960-luvun Lontoon salaisia kohtaustapahtumia maalauksissa, joissa olennainen osa on numeroista rakentuva koodikieli – kunnianosoituksena Whitmanille ja lukuisille julkisen homoseksin maanalaisille näyttämöille. Yhden maalauksensa *We Two Boys Together Clinging* (1961) hän on nimennyt Whitmanin kokoelmassa

Leaves of Grass (1855) julkaistun runon mukaan. Toinen, Whitmanista poiketen kaappi-ikoninen hahmo, johon Hockney teoksissaan viittaa on laulaja Cliff Richard, josta "kaikki tiesivät". Hockneyn teoksissa, kuten Whitmanin teksteissä, kruisaaminen hahmottuu ennen kaikkea kontaktin, kohtaamisen ja koskettamisen mielikuvien kautta. (Turner 2003, 138"159.)

Queer-metodologioita yhdistää siis pyrkimys tutkia ilmiöitä, jotka ovat historiallisesti eri tavoin näkymättömiä, vaiettuja tai tyyppillisesti ohimeneviä tapahtumia, joiden muistiin merkitsemistä on pyrittykin kaihtamaan. Turner toteaaakin, että kaupunkien virallisessa historiassa tiedot queerista kaupungista, tapaamispaikoista ja kruisausalueista ovat esiintyneet korkeintaan alaviitteinä – tai lukijan merkintöinä marginaalissa. Hyvin usein jäljet queerista kulttuurista ja kaupunkitilasta ovat kadonneet kulttuurisesta muistista kokonaan. Spesifi ja partikulaarinen on sysätty syrjään virallisten historioiden tieltä, ja erityisen varmasti näkymättömiin ovat joutuneet kokemukset, joiden ylös merkitsemistä kaihdettiin pelosta tai pakosta. Vihjausten, vaikenemisten ja heikkojen jälkien perusteella päätelmiä tekevä queer-tutkija joutuu väistämättä pohtimaan sitä, mitä oikein tarkoitamme näytöllä ja todistamisella. (Turner 2003, 43, 8.)

Oudossa paikassa ja kummallisessa ajassa Halberstamin kanssa

Judith Halberstam kehittää *In a Queer Time and Place* -teoksessa pervoajan (*queer time*) ja pervopaikallisuuden

(*queer space*) käsitteitä. Pervoajan hän toteaa liittyvän esimerkiksi perinteisestä perhe-elämästä poikkeaviin pervoihin elämäntyyliin, joihin liittyy vaikkapa nuoruusiän jälkeenkin jatkuva osallistuminen alakulttuuriseen toimintaan. Yhtenä paikallisena esimerkkinä voi mainita vaikka Helsingissä aktiivisena virinnee *drag kingien* verkostoitumisen. Turnerin tavoin hän toteaa pervoisan alakulttuurin usein olevan nopeasti muuttuvaa ja katoavaa, jolloin se helposti karkaa tutkijan käsistä. Myös Halberstam paljastaa jakavansa nautelankoskijuvoslaisen intohimon arkistointiin ja paikallisiin historiaan!

Hän tähdentää pervoajan, pervomuistin ja arkistojen vaalimisen liittymistä yhteen. Queer-tutkijoiden hän huomauttaa toimivan tyypillisesti useissa rinnakkaisissa rooleissa pervokulttuurin tuottajina, tutkijoina, yleisönä ja arkistoina. Samasta syystä alakulttuuristen toimijoiden ja tutkijoiden olisi syytä havahtua itse arkistoimaan muuten katoavaa ja näkymättömiin jäävää jokapäiväistä kulttuuria. (Halberstam 2005, 159–161, 169–170.) Tapauspaikat ja kruisareitit muuttuvat, eikä niitä ole merkitty virallisiin karttoihin, vaan ne elävät pitkälti alakulttuurisessa muistissa. Niinpä Halberstam ei nyt pohdikaan erityisesti pervotiedon fragmentaarisuutta ja hiljaisuuksien tulkitsemista, vaan hän miettii keinoja ajan ja paikan mukaan muuttuvien heteronormatiivisuudesta poikkeavien kokemusten jatkumon näkyvyyttä ja näkyamisen turvaamista.

Temporaalisuuden ohella Halberstam tarkastelee transsukupuolisuuden ja lokaalisuuden teemoja, jotka kirjassa

punoutuvat kiinnostavasti yhteen. Nebraskalaisen transmiehen Brandon Teenan tapauksen tulkinat tutkimuksessa ja elokuvissa saavat lokaalisuutta painottavan tulkinnan. Halberstam pohtii, miksi juuri Keskilännessä tapahtuneet Brandon Teenan ja Matthew Shepardin vihamurhat ovat saaneet niin suuren symbolisen painoarvon urbaanien tutkijoiden ja aktivistien keskuudessa. Hän huomauttaa kahden nuoren valkoisen queerin vihamurhan saaneen suuren symbolisen merkityksen samaan aikaan kun kaupungeissa tapahtuvat rotuun ja seksuaalisuuteen liittyvät vihamurhat sivuutetaan vähin äänin. Paikallisuus, sukupuoli ja seksuaalisuus -analyysiinsä hän liittää luokan, rodun ja koulutuksen muuttajat, jotka sateenkaari-aktivismissa on usein ohitettu innossa saada liikettä yhdistäviä symboleita – vaikkapa marttyyrien muodossa.

Queer-tutkimuksessa maaseutu ja pikkukaupungit ovat saaneet kantaa mielikuvia tukahduttavuudesta ja ennakkoluuloisuudesta, ne on tulkittu paikoiksi, joista “jämähtäneet” vain odottavat tilaisuuttaan päästä kaupungin *todelliseen* pervoelämään. Tutkijat ovat harvemmin kiinnittäneet huomiota niihin nimeämättömyyden tai näkymättömyyden kokemuksiin, jotka toisinaan saattavat tarjota yllättävästi tilaa heteronormista poikkeavan subjektin itsemääritykselle. Elämä suurkaupunkien ulkopuolella asettaa varmasti normeista poikkeaville yksilöille monia vaatimuksia, mutta nuo vaatimukset ja haasteet eivät välttämättä ole niitä, joita esimerkiksi kaupunkilaiset tutkijat ovat tottuneet maaseutuun ja pikkukaupunkeihin projisoimaan. (Halberstam 2005, 22–36.)

Halberstamin innostus arkistoihin, “pervomuistiin” ja lo-
kaalisesti spesifeihin seksuaalisuuksiin paikallishistori-
oineen todistaa vastaan sanomattomasti queer-tutkimuk-
sen – ja tutkijoiden – halusta reflektoida jo tehtyä sekä sitä,
mikä on jäänyt katveeseen ja kysymättä. Aika ja paikka
reflektiolle on sekin uuden suuntauksen vakiintu-
misen merkkejä, samoin on tarve ja kyky tarkastella sellaisia
alakulttuurisia tekoja ja toimijoita, jotka eivät olisi sopineet
identiteettipoliittiseen edustavaan kuvaan seksuaalivä-
hemmistöjen historiasta. Nyt queer-tutkitaan esimerkiksi
maanviljelysseutuja ja köyhää ja kouluttamatonta *white
trashia* sekä kirjoitetaan vessaseksin keskeisistä koordi-
naateista ja anonyymien kohtaamisten perinteen jatku-
misesta netissä.

Viitteet

1. Myös lesboilla on oma *cruising*-kulttuurinsa, ja Turner toteaa sen
oikeavan siinä määrin valkoisten homomiesten *cruisailusta*, ettei
niiden käsittelyminen rinnakkain tekisi oikeutta kahdelle, hyvin eri
tavoin rakentuvalle kulttuurille. Turner 2003, 9.
2. Ks. myös Turner 2003, 59–62.
3. Ks. Turner 2003, 28–35, 43–66.

Kirjallisuus

Halberstam, Judith 1998: *Female Masculinity*. Durham and
London: Duke UP.

Halberstam, Judith 2005: *In a Queer Time and Place.
Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York and
London: New York UP.

Juvonen, Tuula 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*.
Tampere: Vastapaino.

Löfström, Jan 1999: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa*. “*Se
nyt vaan on semmonen*.” Helsinki: SKS.

Turner, Mark W. 2003: *Backward Glances. Cruising the
Queer Streets of New York and London*. London: Reaktion.